

ვერსალ-ვაშინგტონის მსოფლიო წესრიგი: 1919-1939 წლების საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემის ძირითადი სტრუქტურები

მარინა იზორია
სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი,
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,

გურამ მარხულია
ისტორიის დოქტორი
სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

<https://doi.org/10.52340/gbsab.2026.58.06>

საკვანძო სიტყვები: ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემა, საერთაშორისო ურთიერთობები, პირველი მსოფლიო ომი, ერთა ლიგა, მშვიდობიანი მოგვარების პრინციპები, ვერსალის ხელშეკრულება, ვაშინგტონის კონფერენცია.

შესავალი. წინამდებარე ნაშრომი აანალიზებს საერთაშორისო ურთიერთობების ევოლუციას 1919 წლიდან 1939 წლამდე. ამ მხრივ, იგი განიხილავს ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის ჩამოყალიბებას, თუ როგორ გააცნობიერეს მსოფლიოს მმართველმა ძალებმა საერთაშორისო ურთიერთობების მეთოდებში ცვლილებების აუცილებლობა. საერთაშორისო ურთიერთობების ეს სისტემა გამოირჩევა, როგორც უნიკალური ფენომენი საკუთარი მახასიათებლებითა და ძირითადი პრინციპებით, რომლებიც შემდგომში მიიღეს, როგორც საფუძველი, მოახდინეს მოდიფიცირება და შემდეგ წარმატებით დანერგეს იალტა-პოტსდამის სისტემაში

ძირითადი ნაწილი

უპირველეს ყოვლისა უნდა ავღნიშნოთ, რომ საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემა¹ პოლიტიკური ორგანიზაციის სტაბილური ფორმაა, რომელიც ასახავს

1. ცნობილია რომ საერთაშორისო ურთიერთობებში არსებობდა 4 საერთაშორისო სისტემა; 1. **ვესტფალიის სისტემა** (1648–1815) ოცდაათწლიანი ომის შემდეგ წარმოიშვა. ისტორიაში პირველად მან განამტკიცა სახელმწიფო სუვერენიტეტისა და სხვა ქვეყნების შიდა საქმეებში ჩაურევლობის პრინციპი. მან საფუძველი ჩაუყარა ეროვნული სახელმწიფოების სამყაროს.

2. **ვენის სისტემა** (1815–1914) ჩამოყალიბდა ნაპოლეონზე გამარჯვების შემდეგ. მან დაამყარა ძალთა ბალანსი ევროპულ ძალებს შორის და მათი კოლექტიური პასუხისმგებლობის პრინციპი, რაც თითქმის ერთი საუკუნის განმავლობაში ხელს უშლიდა ფართომასშტაბიან პანევროპულ კონფლიქტებს.

3. **ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემა** (1919–1939) პირველი მსოფლიო ომის შემდეგ წარმოიშვა. მან კონფლიქტების მოსაგვარებლად ერთა ლიგა დააარსა, მაგრამ არასტაბილური აღმოჩნდა დამარცხებული ქვეყნების (გერმანიის) შურისძიების სურვილისა და ძლიერი აღსრულების მექანიზმების არარსებობის გამო.

4. **იალტა-პოტსდამის სისტემა** (1945–1991) მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ წარმოიშვა. მას ახასიათებდა ბიპოლარობა - მკაცრი დაპირისპირება ორ ზესახელმწიფოს (აშშ და სსრკ) და მათ მოკავშირეებს შორის. ბირთვული შეკავების ბალანსმა უზრუნველყო ცივი ომის დაწყება და პირდაპირი სამხედრო კონფლიქტის არარსებობა...

უნდა აღინიშნოს რომ იალტა-პოტსდამის სისტემის დაშლის შემდეგ ახალი საერთაშორისო სისტემის ჩამოყალიბება ვერ შედგა. თანამედროვე ეტაპზე მიმდინარეობს ბრძოლა ახალი სისტემის დასამკვიდრებლად, ამიტომაც ქაოსი საერთაშორისო ურთიერთობებში.

ძალთა ბალანსს და სახელმწიფოებს შორის ურთიერთქმედების ბუნებას გლობალურ ასპარეზზე. ის განსაზღვრავს, თუ ვინ ადგენს თამაშის წესებს, ძალთა ბალანსს და უსაფრთხოების პრინციპებს მოცემულ ისტორიულ პერიოდში.

მსოფლიოწესრიგისშენარჩუნებაუაღრესადრთულიპროცესია,სადაცთითოეული ელემენტი მჭიდროდ არის დაკავშირებული. საერთო მექანიზმის რეგულირების გასაადვილებლად, საერთაშორისო აქტორები ანვითარებენ კონკრეტულ წესებს - პრინციპებს, რომლებიც ყველა ქვეყანამ უნდა დაიცვას „სახელმწიფოთაშორისი ჩახლართულობების“ ქსელში ბალანსის შესანარჩუნებლად. ეს დაიწყო 1648 წელს, ოცდაათწლიანი ომის ბოლოს¹, როდესაც გაჩნდა საერთაშორისო ურთიერთობების პირველი, ვესტფალიური სისტემა. მან საუკუნეების განმავლობაში დაამკვიდრა სახელმწიფოებრივი ქცევის პრინციპები. ესენია: სახელმწიფო სუვერენიტეტი, სახელმწიფოსაზღვრებისურღვევა,ეროვნულისახელმწიფოები,სამინაოდასაგარეო პოლიტიკის გამიჯვნა, ძალთა ბალანსი და სახელმწიფოებს შორის ურთიერთობების რეგულირება ხელშეკრულებების მეშვეობით. ამ ძირითადმა პრინციპებმა ჩამოაყალიბა ვესტფალიური მოდელი, რომელიც თანამედროვე მსოფლიო წესრიგის საფუძველს წარმოადგენს. ვესტფალიური სისტემა მე-XIX საუკუნეში შეიცვალა ვენის სისტემით, საკუთარი მახასიათებლებითა და დახვეწილობებით. თუმცა, ამან ხელი არ შეუშალა პირველი მსოფლიო ომის დაწყებას, რამაც საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარების ახალი ეტაპი აღნიშნა. კიდევ ერთი სისხლიანი ომის დაწყების თავიდან ასაცილებლად, წამყვანმა ძალებმა დაიწყეს საერთაშორისო ურთიერთობების ახალი სისტემის - ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის - ჩამოყალიბება. ის მნიშვნელოვნად განსხვავდებოდა წინამორბედებისგან, მაგრამ პრაქტიკაში არასრულყოფილი აღმოჩნდა და მეორე მსოფლიო ომამდე მიგვიყვანა. თუმცა, ეს არანაირად არ ამცირებს მის მნიშვნელობას. პირიქით, მსოფლიო წესრიგის სტაბილიზაციის წარუმატებელმა მცდელობებმა დაეხმარა ქვეყნებს გაეგოთ და გამოესწორებინათ ყველა ნაკლოვანება და გამოეყენებინათ თავიანთი გამოცდილება საერთაშორისო ურთიერთობების იალტა-პოტსდამის სისტემის ფუნქციონირებაში, რომლის ნაყოფიც დღესაც აქტუალურია. ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემამ სახელმწიფოებს აჩვენა მრავალმხრივი თანამშრომლობის მნიშვნელობა, არა მხოლოდ ევროპაში, არამედ სხვა რეგიონებშიც.

თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობებმა, ყველა მათი გამოვლინებითა და სირთულით, ამჟამინდელი ფორმა მიიღო ყველა წინა სისტემაში ცვლილებების შედეგად, მათი შეცდომებისა და დადებითი შედეგების გათვალისწინებით, ასევე იმ კონკრეტული გზების გათვალისწინებით, რომლითაც სისტემები რეაგირებდნენ გარკვეულ გადაწყვეტილებებზე ისტორიულ მაგალითებზე. ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემა ფენომენალურად ხანმოკლე იყო² და, სავარაუდოდ, ყველაზე არაეფექტური გახდა. სწორედ ამიტომ არის საინტერესო ამ სისტემის სტრუქტურის შესწავლა დღეს, რათა თავიდან ავიცილოთ მსგავსი სიტუაციის განმეორება მომავალში.

რა არის ზუსტად ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემა? როგორ გაჩნდა ის და რამ იმოქმედა მასზე? ჩვენ შევეცდებით, ამ კითხვებზე პასუხი გავცეთ ამ სტატიაში.

1918 წლის 11 ნოემბერს დასრულდა პირველი მსოფლიო ომი — ომი, რომელმაც დაახლოებით 10 მილიონი ჯარისკაცის სიცოცხლე შეიწირა, გაანადგურა ოთხი ოდესღაც ძლიერი იმპერია და დატოვა მძიმე ეკონომიკური და სოციალურ-ეკონომიკური

1. ოცდაათწლიანი ომი არის ისტორიული სახელწოდება საღვთო რომის იმპერიაში, გერმანულ ერსა და ზოგადად ევროპაში მიმდინარე სამხედრო კონფლიქტების სერიისა, რომელიც გაგრძელდა 1618 წლიდან 1648 წლამდე და სხვადასხვა ხარისხით იმოქმედა თითქმის ყველა ევროპულ ქვეყანასა და სახელმწიფოზე.

2 (1919–1939 წწ. მხოლოდ 20 წელი იარსება

შედეგები. მეომარი ქვეყნების მატერიალური, ფინანსური და ადამიანური რესურსები ამოწურული იყო; ინდუსტრიის მშვიდობიანი დროიდან სამხედრო წარმოებაზე გადასვლამ და სამომხმარებლო საქონლის წარმოების შემცირებამ ეკონომიკური დესტაბილიზაცია გამოიწვია; სოფლის მეურნეობაც დაკნინდა. ამ ფონზე დაიწყო სოციალურ-პოლიტიკური დაძაბულობის გამწვავების პროცესი, რამაც პაციფისტური განწყობების გავრცელებას შეუწყო ხელი. ომის სირთულეებმა არა მხოლოდ ომის უარყოფა გამოიწვია, არამედ საკუთარი მთავრობების წინააღმდეგ პროტესტის ტალღაც გამოიწვია, რადგან ისინი უშლიდნენ ხელს საომარი მოქმედებების დასრულებას, აჩვენებდნენ გამარჯვების მიღწევის უუნარობას და აჭიანურებდნენ სამშვიდობო ზავის დადებას. საბოლოო ჯამში, ამ ყველაფერმა აიძულა როგორც სოციალური მოძრაობები, ასევე სახელმწიფოების შიგნით პოლიტიკური ძალები, ელიარებიანათ სისხლისღვრისა და ნგრევის ციკლის დასრულების აუცილებლობა და გაეერთიანებინათ ძალისხმევა გლობალური წესრიგის აღსადგენად და საერთაშორისო ურთიერთობების ახალი სისტემის შესაქმნელად. მიუხედავად ამისა, ათასწლეულის ამ პირველი გლობალური შეიარაღებული კონფლიქტის შემდეგ, რომელმაც ასე თუ ისე იმოქმედა იმ დროს არსებული ორმოცდაცხრამეტი დამოუკიდებელი სახელმწიფოდან ოცდათვრამეტიზე, საბოლოოდ უნდა აღინიშნოს რომ მშვიდობის დამყარებას წლები დასჭირდა. ხუთი წლის განმავლობაში ძალებმა დადეს ვერსალის, სენ-ჟერმენ-ან-ლეის, ნეის, ტრიანონის, სევრის და ლოზანის ხელშეკრულებები.

ვერსალის ხელშეკრულება¹ შემუშავდა ექსკლუზიურად გამარჯვებული ძალების მიერ, აგრესორი ქვეყნის მონაწილეობის გარეშე. ხელშეკრულება დაიდო იმავე ადგილას, სადაც 1871 წელს გამოცხადდა გაერთიანებული გერმანიის იმპერიის შექმნა. ხელშეკრულება არსებითად გერმანიისთვის დამამცირებელ ტვირთად იქცა. ქვეყანამ დაკარგა თავისი ტერიტორიის 13%, მნიშვნელოვანი სამრეწველო ზონები; მისი სტრატეგიული პოზიცია და დიდი სახელმწიფოს სტატუსი მნიშვნელოვნად შეირყა, ხოლო მისი ეკონომიკური, ფინანსური და სამხედრო პოტენციალი კრიზისის ზღვარზე აღმოჩნდა. ვერსალის ხელშეკრულება, რომელმაც პრაქტიკულად გააუქმა მომავალი შეთანხმების ადრე გამოცხადებული დემოკრატიული იდეალები, ათასობით გერმანელისთვის უსამართლობის მოდელად იქცა და რევანშისტული იდეების ტალღა გამოიწვია. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ხელშეკრულებამ და მისმა შემდგენლებმა ერთპიროვნულად გაუხსნა გზა ახალ სამხედრო კონფლიქტს, რის გამოც ეს ხშირად გერმანიაში ნაციზმის გავრცელების ერთ-ერთ წინაპირობად მოიხსენიება.

აღსანიშნავია, რომ ვერსალის ხელშეკრულების დებულებები, განსაკუთრებით ანექსირებული მიწების დაბრუნების შესახებ, ასევე სხვა დამარცხებულ ქვეყნებთან დადებული სამშვიდობო ხელშეკრულებები, მიუხედავად იმისა, რომ მათ ხელი შეუწყვეს დამოუკიდებელი სახელმწიფოების დიდი რაოდენობის ჩამოყალიბებას, არ გამორიცხავდნენ მომავალში ტერიტორიული დავების და კონფლიქტების წარმოშობას. თვალსაჩინო მაგალითია პოლონეთის საკითხის გადაწყვეტა, რომლის მიხედვითაც გერმანიამ შეინარჩუნა პოლონური მოსახლეობით დასახლებული მიწების რაოდენობა, მაგრამ გაიყო „პოლონური დერეფნის“ ჩამოყალიბებით, ხოლო პოლონეთმა, თავის მხრივ, მიიღო გერმანელებით დასახლებული ტერიტორიები. გარდა ამისა, ტრიანონისა და ნეის ხელშეკრულებების² პირობები, შესაბამისად,

1. ვერსალის ხელშეკრულება — 1919 წელს მიღებული სამშვიდობო შეთანხმება, რომელმაც ოფიციალურად დაასრულა 1914-1918 წლების პირველი მსოფლიო ომი

2. ტრიანონისა და ნეის საზავო ხელშეკრულებები იყო პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი, ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის ნაწილი, რომლებმაც სამართლებრივი სახე მისცეს ომში დამარცხებული

დამამცირებელი იყო უნგრეთისა და ბულგარეთისთვის. მოკავშირე ძალებმა ამ ქვეყნებს მკაცრი მოთხოვნები წაუყენეს. ამრიგად, ყველა ტერიტორიული გადანაწილების შედეგად, უნგრელების დაახლოებით 25% აღმოჩნდა უნგრეთის საზღვრებს გარეთ, ხოლო ბულგარეთმა დაკარგა პირველი მსოფლიო ომისგან მიღებული ყველა მონაპოვარი და ომამდელი ზოგიერთი ტერიტორია. სენ-ჟერმენ-ან-ლეის ხელშეკრულებამ¹ ნათლად აჩვენა ვერსალის ხელშეკრულებით გამოცხადებული თვითგამორკვევის პრინციპის შეუსაბამობა. ავსტრიას ჩამოერთვა ეთნიკური ავსტრიული მოსახლეობის მქონე სამფლობელოები და აეკრძალა გერმანიასთან გაერთიანება ნებისმიერი საბაბით, რაც ეწინააღმდეგებოდა ზემოხსენებულ პრინციპს. თურქეთთან სევრის ხელშეკრულებამ ქვეყანას არამხოლოდ ჩამოართვა რიგი ეთნიკური მიწები და ზღვაზე გასასვლელი, არამედ დაამყარა კაპიტულაციების რეჟიმი, რაც ფაქტობრივად უცხო სახელმწიფოებს თურქეთის შიდა საქმეებში ჩარევის უფლებას ანიჭებდა. ამ ხელშეკრულებამ, რომელიც ფაქტობრივად არღვევდა სახელმწიფოს ეროვნულ ინტერესებს, გამოიწვია სახალხო აღშფოთების ტალღა (და შესაბამისად, უარყო ეროვნული კრების მთავრობამ) და გამოიწვია სამხედრო მოქმედებები თურქეთის მის ეთნიკურ საზღვრებში დაბრუნების მიზნით. მოგვიანებით იგი ოფიციალურად გაუქმდა და შეიცვალა ლოზანის ხელშეკრულებით, რომელმაც, მიუხედავად იმისა, რომ სტაბილიზაცია გაუკეთა წარმოქმნილ დამაბულობას, ვერაფერი გააკეთა საერთო სიტუაციის გასაუმჯობესებლად გრძელვადიან პერსპექტივაში. მხოლოდ ლოზანის ხელშეკრულების რატიფიკაციის შემდეგ აღდგა საბოლოოდ ოფიციალურად მშვიდობა. ამასობაში, წყნარ ოკეანეში ომისშემდგომი სიტუაციის სტაბილიზაციით დაინტერესებული ძალები შეხვდნენ ვაშინგტონში 1922–1923 წლებში და დადეს ხელშეკრულებების სერია, რომლებიც მიზნად ისახავდა შორეულ აღმოსავლეთში მდგრადი სტატუს კვოს დამყარებას.

ამგვარად, „ოთხი ძალის ხელშეკრულებამ“ იურიდიულად გააფორმა წყნარი ოკეანის აუზის ქვეყნების პარტნიორობა კოლექტიური გარანტიებისა და უსაფრთხოების პრინციპებზე დაყრდნობით. ამავდროულად, შეთანხმების პირობების დარღვევის შემთხვევაში ხელმომწერი მხარეებისთვის არანაირი სანქცია არ იყო გათვალისწინებული. „ოთხი ძალის ხელშეკრულების“ თანახმად, მოკავშირეთა და სამხედრო ვალდებულებების არარსებობამ, ასევე სანქციების დებულებებმა მნიშვნელოვნად შეამცირა ვაშინგტონის ბრძანების ეფექტურობა. ეს ხელშეკრულება ექსკლუზიურად რეგიონული ხასიათისა იყო, ხოლო შემდგომ ხელშეკრულებას, „ხუთი ძალის ხელშეკრულებას“, საერთაშორისო მნიშვნელობა ჰქონდა. მისი მნიშვნელობა გამომდინარეობდა საზღვაო შეიარაღების შეზღუდვიდან, არა მხოლოდ წყნარი ოკეანის ფლოტის, არამედ მთელი მსოფლიო ძალების ფლოტის ფარგლებში. შეთანხმებამ ხელი შეუწყო დიდი გემების მაქსიმალური ტონაჟის და საზღვაო ქვემეხების კალიბრის შემცირებას, რაც გულისხმობდა უკვე აშენებული ან მშენებარე საბრძოლო ფლოტის ზომის შემცირებას და სამხედრო დამაბულობის შემცირებას, რაც შეიძლება წარმოიშვას საზღვაო არსენალების გაზრდის ტენდენციის შედეგად. თუმცა, ხელშეკრულებას ასევე ჰქონდა უარყოფითი მხარე: მისი მუხლები ეხებოდა მხოლოდ საზღვაო იარაღის გარკვეულ ტიპებს; ქვეყნებს კვლავ შეეძლოთ გაეზარდათ თავიანთი ძალაუფლება დაუზუსტებელ სფეროებში, რამაც შეამცირა შეთანხმების

სახელმწიფოების ტერიტორიულ დანაკარგებს.

1. .სენ-ჟერმენის საზავო ხელშეკრულება იყო პირველი მსოფლიო ომის (1914–1918) ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი დოკუმენტი, რომელსაც ხელი მოეწერა 1919 წლის 10 სექტემბერს სენ-ჟერმენ-ან-ლეის სასახლეში (საფრანგეთი). მან იურიდიულად დაასრულა ომი ანტანტის სახელმწიფოებსა და ავსტრიას შორის და დაშალა ავსტრია-უნგრეთის იმპერია.

ეფექტურობა, როგორც განიარაღების საშუალების. მესამე ფუნდამენტური ხელშეკრულება, ცხრა სახელმწიფოს ხელშეკრულება, ომისშემდგომ პერიოდში შორეულ აღმოსავლეთში საერთაშორისო ურთიერთობების განვითარების დასაწყისს წარმოადგენდა. იგი ითვალისწინებდა თავისუფალ ვაჭრობას და უცხოური კაპიტალის შეუფერხებელ წვდომას ჩინეთის ნებისმიერ ნაწილში, რაც შეერთებული შტატების უპირობო დიპლომატიური გამარჯვება იყო (თავისი ეკონომიკური ლიდერობითა და „თანაბარი შესაძლებლობების“ პრინციპის დადასტურებით, მან სრულად გამოაცხადა დომინირება ჩინეთის ბაზარზე). მიუხედავად ამისა, ჩინეთის საკითხის გადაჭრის პოლიტიკა გარკვეულწილად წინააღმდეგობრივი იყო. ჩინეთის მოთხოვნები მისი სუვერენიტეტის სრული აღიარებისა და ყველა იჯარით აღებული ტერიტორიის დაბრუნების შესახებ არ დაკმაყოფილდა. იაპონიამ ჩინეთს დაუბრუნა ჯიაოჟოუ და გაიყვანა თავისი ჯარები შანდუნგის პროვინციიდან, მაგრამ უარი თქვა პორტ არტურისა და დაირენის ბედის განხილვაზე ან სამხრეთ მანჯურიიდან ჯარების გაყვანაზე. ინგლისმა ვეიჰაივეი ჩინეთს დაუთმო, მაგრამ შეინარჩუნა უფლებები კოულუნის ნახევარკუნძულსა და ჰონგ-კონგზე. საერთო ჯამში, ცხრა სახელმწიფოს შორის შეთანხმება შეიძლება ჩაითვალოს ჩინეთის პრობლემის გადაჭრისკენ გადადგმულ დადებით ნაბიჯად, რადგან მან, ასეთისე, მოხსნა ჩინეთის სუვერენიტეტის ზოგიერთი შეზღუდვა და გააუქმა ქვეყნის გავლენის სფეროებად დაყოფის არსებული პრინციპი, რამაც ჩინეთი სხვების მიერ ექსპლუატირებული დამოკიდებული სახელმწიფოს პოზიციაში დატოვა.

ყველა ეს ფუნდამენტური ხელშეკრულება, ისევე როგორც თანმხლები მეორადი შეთანხმებები, ქმნიდა ვერსალ-ვაშინგტონის ჩამოყალიბებული სისტემის სამართლებრივ საფუძველს. ეს იწვევს სისტემის პირველ მახასიათებელს: მისი ტრანსფორმაცია რევოლუციური ხასიათისა იყო, რადგან ის წარმოიშვა დიდი სამხედრო კონფლიქტის შედეგად. ვერსალ-ვაშინგტონის მსოფლიო წესრიგმა ფორმალიზება გაუკეთა ძალთა ახალ ბალანსს (დიდი სახელმწიფოს ჰეგემონიისთვის ომში გამარჯვება მნიშვნელოვან როლს თამაშობდა დიდი სახელმწიფოს სტატუსის განსაზღვრაში).

სისტემაში ლიდერობა გაამყარეს შეერთებულმა შტატებმა, დიდმა ბრიტანეთმა და საფრანგეთმა. სისტემის მეორე გამორჩეული თვისება იყო მისი გადახვევა „ევროცენტრული“ სამყაროს პრინციპიდან და საერთაშორისო პოლიტიკური არენის გაფართოება აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონის უზარმაზარ სივრცეებში, არაევროპული სახელმწიფოების, შეერთებული შტატების და იაპონიის ჩართვით „საერთაშორისო თამაშის“ პროცესებში. ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მახასიათებელია მისი შეუსაბამობა. ეს გულისხმობდა მშვიდობიანი მოგვარების როგორც დემოკრატიული, ასევე ტრადიციული პრინციპების გამოყენებას. პირველები დაკავშირებული იყო საზოგადოებაში პაციფიზმის განვითარებასთან და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობების მზარდ ტენდენციასთან, ასევე საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემის ლიბერალური მიმართულებით გადაადგილებისა და ამ მიზნით სპეციალური საერთაშორისო სტრუქტურის შექმნის აუცილებლობის აღიარებასთან. ამ პრინციპების შესაბამისად, აღიარებულ იქნა ოთხი იმპერიის დაშლის შემდეგ წარმოქმნილი დამოუკიდებელი სახელმწიფოები, გამოცხადდა ჩინეთის დამოუკიდებლობა და ტერიტორიული მთლიანობა და განხორციელდა მცდელობები საზღვაო შეიარაღების შემცირების შესახებ. გარდა ამისა, ამ კონტექსტში, შეიძლება ვისაუბროთ ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის მმართველობის სტრუქტურის ფორმალიზაციაზე გადასვლაზე და საერთაშორისო ორგანიზაციებისა და საერთაშორისო სამართლის როლის გაზრდაზე ერთა

ლიგის - საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემაში სტატუს კვოს შენარჩუნების ინსტრუმენტის - ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებით. სახელმწიფოთაშორისი ურთიერთობების პრაქტიკაში ასეთი დემოკრატიული პრინციპების დანერგვის მიუხედავად, კონსერვატიული მეთოდები მთავარ აქცენტს რჩებოდა. ვერსალის ხელშეკრულების პირობები თავისი არსით დამამცირებელი იყო, რაც ადასტურებდა გამარჯვებული ძალების დომინირებას დამარცხებულებზე. ძალა საერთაშორისო ურთიერთობების კოორდინაციის მთავარ საშუალებად რჩებოდა, რაც ყველაზე მეტად გერმანიის ულტიმატუმებსა და რუსეთში ინტერვენციაში აისახა. მანდატური სისტემის დამყარება მხოლოდ ფორმალური საფარველი გახდა კოლონიური სისტემის გაგრძელებისთვის. ამრიგად, ბევრი დემოკრატიული რეზოლუცია დეკლარაციული ხასიათისა იყო და არ იყო გამყარებული რეალური გარანტიებით. ამრიგად, ტერიტორიული საკითხების განხილვისას, დიდი სახელმწიფოები ძირითადად საკუთარ გეოპოლიტიკურ ინტერესებს ეყრდნობოდნენ დამარცხებულთა პოზიციებს არჩევდნენ. ახლადშექმნილი სახელმწიფოების საზღვრებთან დაკავშირებული მათი გადაწყვეტილებები ხშირად ეწინააღმდეგებოდა ეროვნული თვითგამორკვევის პრინციპს. მაგალითად, ჩეხოსლოვაკიაში მომხდარი ყველა ცვლილების შედეგად, 15 მილიონი მოსახლეობიდან ახლა 3 მილიონი გერმანელი, 1 მილიონი უნგრელი და 500 000 პოლონელი იყო. ეს ტენდენცია შეინიშნებოდა ყველა ახლადშექმნილ სუვერენულ ერთეულში, რამაც მოგვიანებით ადგილობრივი კონფლიქტების სერია გამოიწვია: ბერძნულ-ბულგარული კონფლიქტი აღმოსავლეთ თრაკიასთან დაკავშირებით, უნგრეთ-რუმინული კონფლიქტი ტრანსილვანიის ნაწილის გამო, გერმანია-პოლონეთის კონფლიქტი ზემო სილეზიასთან დაკავშირებით, გერმანია-საფრანგეთის კონფლიქტი ზაარლანდის გამო და ა.შ. რაც შეეხება ერთა ლიგას, მას ეფექტურად აკონტროლებდნენ დიდი ბრიტანეთი და საფრანგეთი და ხელს უწყობდა მათი დომინანტური პოზიციის განმტკიცებას. ამერიკის შეერთებული შტატები, რომელმაც ორგანიზაციის შექმნა დაიწყო და აქტიური „მშენებლობა“ წარმოადგენდა, მას არ შეუერთდა და მალევე დაუბრუნდა იზოლაციონიზმს, რამაც მნიშვნელოვნად შეარყია ერთა ლიგისა და მთელი მსოფლიო წესრიგის საფუძვლები. ინგლის-ფრანგულ წინააღმდეგობებთან და სისტემისთვის ძლიერი სამართლებრივი ჩარჩოს არარსებობასთან ერთად, ორგანიზაციის საქმიანობა ნამდვილად ეფექტური არ იყო. მიუხედავად ამისა, ასეთი დემოკრატიული პრინციპების არსებობა საერთაშორისო სისტემის გაუმჯობესებისკენ გადადგმული მნიშვნელოვანი ნაბიჯი იყო.

ვერსალ-ვაშინგტონის წესრიგის მეოთხე მახასიათებელია ევროპულ და შორეულ აღმოსავლეთის ქვესისტემებში ტრანსფორმაციების ასინქრონულობა, რის შედეგადაც ერთ ქვესისტემაში ცვლილებები საბოლოოდ მეორეში ახალი ტრანსფორმაციების ტალღას გამოიწვევდა, რაც მთელი სისტემის დესტაბილიზაციას იწვევდა. და ბოლოს, საერთაშორისო ურთიერთობების არსებული სისტემა თავისი არსით არასტაბილური იყო და მხოლოდ ორ მსოფლიო ომს შორის ინტერვალს განსაზღვრავდა. ეს ხელს უწყობდა წინააღმდეგობების ზრდას: გამარჯვებულ და დამარცხებულ ძალებს შორის, რაც ამ უკანასკნელთა შორის შურისძიების და მსოფლიოს გადანაწილების სურვილს იწვევდა; გლობალური სტაბილურობის თავად გარანტებს შორის (დიდი ბრიტანეთი და საფრანგეთი, აშშ და დიდი ბრიტანეთი, იაპონია და აშშ, იტალია და დიდი ბრიტანეთი საფრანგეთთან ერთად); დიდ ძალებსა და სსრკ-ს შორის, რაც ამ უკანასკნელის ინტერესების უგულვებლყოფაში გამოიხატებოდა; პატარა ევროპულ ქვეყნებს შორის; და მეტროპოლიტენის ქვეყნებსა და მანდატურ ტერიტორიებს შორის. უთანხმოების ამდენი ჯგუფის არსებობის გათვალისწინებით, ამ ქვეყნების უუნარობა, დაამყარონ ძლიერი და მდგრადი წესრიგი, სრულიად ბუნებრივია. ეს ხსნის ვერსალ-ვაშინგტონის

სისტემის კიდევ ერთ გამორჩეულ მახასიათებელს. ეს გამომდინარეობს იქიდან, რომ არსებული წინააღმდეგობების მასშტაბის გათვალისწინებით, პოლიტიკურ ასპარეზზე მთავარ მოთამაშეებს შორის მეტოქეობას განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი როლი ეკავა. ესენი იყვნენ ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრი დევიდ ლოიდ ჯორჯი, აშშ-ის პრეზიდენტი უილიამ უილსონი და საფრანგეთის პრემიერ-მინისტრი ჟან კლემენსო. თითოეული ეს ფიგურა გამოირჩეოდა ამბიციით, გადამწყვეტობითა და თავისი ქვეყნისთვის საუკეთესო შედეგის მიღწევის სურვილით. ნაწილობრივ ამ მიზეზით, გარკვეული საკითხების გადაწყვეტა ან სათანადოდ განხილვა ვერ ხერხდებოდა, რაც ხშირად მათი განხილვების გადადებას და გრძელვადიანი კონსენსუსის მიღწევას იწვევდა. უფრო მეტიც, სწორედ იმიტომ, რომ ლიდერებისთვის ზოგჯერ ასე რთული იყო კომპრომისის მიღწევა, ომისშემდგომი მსოფლიო წესრიგის დამფუძნებელი ხელშეკრულებების მრავალი ფორმულირება ბუნდოვანი და აბსტრაქტული იყო, რაც ინტერპრეტაციის ადგილს ტოვებდა. ამ საკითხთან მჭიდრო კავშირშია ის ფაქტი, რომ ვერსალ-ვაშინგტონის მსოფლიო წესრიგის მშენებლობის ძირითადი მონაწილეები ხშირად განსხვავებულად ესმოდათ თავიანთი საქმიანობის მიზნები და ამოცანები, ასევე საკუთარი როლები გარკვეულ პროცესებში. აქ პარალელის გავლება შესაძლებელია ზემოთ აღნიშნულ მტკიცებასთან სისტემაში დემოკრატიული და იმპერიალისტური პრინციპების კომბინაციის შესახებ. მაგალითად, ევროპული ქვეყნების უმაღლესი წარმომადგენლების უმეტესობა ტრადიციული მოგვარების მეთოდებს მისდევდა, რადგან ეშინოდათ წინა ომის საშინელებების განმეორების და ეროვნულ ინტერესებს პირველ ადგილზე აყენებდა. ამასობაში, ამერიკელი ლიდერი ოცნებობდა უნივერსალური მორალური პრინციპების უზენაესობაზე გლობალურ დონეზე და ცდილობდა ამ ღირებულებების შესაბამისად ემოქმედა მსოფლიო ასპარეზზე. მსგავსიატმოსფეროსუფევდა აზიაში, სადაც იაპონიის საგარეოპოლიტიკის მიზნები ეფუძნებოდა მონროს დოქტრინის მოდიფიცირებულ ინტერპრეტაციას, სახელწოდებით „აზია აზიელებისთვის“, რომელიც ეწინააღმდეგებოდა აშშ-ს პრიორიტეტებს, რომლებიც მერყეობდა სხვა სახელმწიფოების საქმეებში ჩარევასა და იზოლაციონიზმს შორის.

საერთაშორისო ურთიერთობების დამკვიდრებული სისტემის პრობლემების რაოდენობრივი კორელაციის პრობლემის აღნიშვნისას, არ შეიძლება არ აღინიშნოს მათი სირთულე და ფართო ცვალებადობა. პარიზისა და ვაშინგტონის კონფერენციებზე ბევრ საკითხზე შეთანხმების მიღწევა ხშირად უკიდურესად რთული იყო, ამიტომ მათი განხილვა ხშირად გვერდზე გადადიოდა და სხვა კონფერენციებზე გადადიოდა. შედეგად, მათი წინააღმდეგობრივი ბუნება მხოლოდ ძლიერდებოდა ყოველი მომდევნო შეხვედრისას, რაც ქმნიდა პრობლემების სრულიად ახალ ნაკრებს. ვერსალის მოლაპარაკებებზე ეს საკითხები მოიცავდა ისეთ საკითხებს, როგორცაა ევროპის ტერიტორიული გადანაწილება, რეპარაციების ოდენობა და რუსეთის მიმართ ევროპული პოლიტიკის განსაზღვრა. 1921–1922 წლების ვაშინგტონის შეხვედრებზე სირთულეები წარმოიშვა საზღვაო შეიარაღების ლიმიტებისა და ჩინეთში „ღია კარის“ რეჟიმის მასშტაბების განსაზღვრის საკითხთან დაკავშირებით.

საბოლოო ჯამში, ვერსალ-ვაშინგტონის სისტემის სისუსტე პრაქტიკაში 1920–1923 წლების საერთაშორისო კრიზისების სერიამ აჩვენა, რამაც შემდგომში XX საუკუნის კიდევ ერთ გლობალურ კონფლიქტამდე - მეორე მსოფლიო ომამდე - მიიყვანა.

ლიტერატურა:

- [1]. მარინა იზორია. გეოპოლიტიკა და საერთაშორისო ურთიერთობების საკითხები. თბ., 2023, გვ.8 და შემ.
- [2]. ბოგატუროვი, ა.დ. საერთაშორისო ურთიერთობების სისტემური ისტორია ოთხ ტომში. მოვლენები და დოკუმენტები. 1918–2000 / ა. დ. ბოგატუროვი. — მოსკოვი: მოსკოვსკი რაზოჩი, 2000. — 243 გვ. (რუს.ენაზე)
- [3]. კლიუჩნიკოვი, იუ. ნ. ვერსალის ხელშეკრულება. იმპერიალისტური ომის შედეგები, სამშვიდობო ხელშეკრულებების სერია / იუ. ნ. კლიუჩნიკოვი, ა. ვ. საბანინი. — მოსკოვი: ლიტბიზდატი, 1925. (რუს.ენაზე)
- [4]. საბანინი, ა. ვ. ვაშინგტონის კონფერენცია შეიარაღების შეზღუდვისა და წყნარი ოკეანისა და შორეული აღმოსავლეთის საკითხების შესახებ 1921–1922 წლებში / ა. ვ. საბანინი. — მოსკოვი: ლიტბიზდატი, NKID, 1924. — 142 გვ. (რუს.ენაზე)

THE VERSAILLES-WASHINGTON WORLD ORDER: THE BASIC STRUCTURES OF THE SYSTEM OF INTERNATIONAL RELATIONS 1919-1939

Marina Izoria

Sokhumi state University

Guram Markhulia

Doctor of History, Associate Professor Sokhumi state University (Georgia)

RESUME

This paper analyzes the evolution of international relations from 1919 to 1939. In this regard, it discusses the formation of the Versailles-Washington system, how the ruling powers of the world realized the need for changes in the methods of international relations. Thus, this system of international relations stands out as a unique phenomenon with its own characteristics and basic principles, which were subsequently adopted as a basis, modified and then successfully implemented in the Yalta-Potsdam system.

First of all, it should be noted that the system of international relations is a stable form of political organization that reflects the balance of power and the nature of the interaction between states on the global stage. It determines who sets the rules of the game, the balance of power and the principles of security in a given historical period.

Maintaining world order is a highly complex process, with each element closely interconnected. To facilitate regulation of the overall mechanism, international actors develop specific rules—principles that all countries must adhere to in order to maintain balance in the network of “interstate entanglements.” This began in 1648, at the end of the Thirty Years’ War, when the first, Westphalian, system of international relations emerged. It established principles of state behavior for centuries. These included state sovereignty, the inviolability of state borders, nation states, the separation of domestic and foreign policy, the balance of power, and the regulation of relations between states through treaties. These key principles shaped the Westphalian model, which forms the foundation of the modern world order. The Westphalian system was replaced in the 19th century by the Vienna system, with its own characteristics and refinements. However,

it did not prevent the outbreak of World War I, which marked a new stage in the development of international relations. In an attempt to prevent the outbreak of another bloody war, the leading powers began to form a new system of international relations—the Versailles-Washington system. It differed significantly from its predecessors, but in practice proved imperfect and led to World War II. However, this in no way diminishes its significance. On the contrary, the failed attempts to stabilize the world order helped countries understand and address all the shortcomings and apply their experience to the functioning of the Yalta-Potsdam system of international relations, the fruits of which remain relevant today. The Versailles-Washington system demonstrated to states the importance of multilateral cooperation, not only within Europe but also in other regions.

Modern international relations, in all their manifestations and complexities, have taken on their current form as a result of changes in all previous systems, taking into account their mistakes and positive results, as well as the specific ways in which systems responded to certain decisions based on historical examples. The Versailles-Washington system was phenomenally short-lived and has become, arguably, the most ineffective of all. This is why examining the structure of this system is of interest now, in order to prevent a similar situation from recurring in the future.

Modern international relations, in all their manifestations and complexities, have evolved as a result of changes in all previous systems, taking into account their mistakes and successes, as well as the specific ways in which systems react to certain decisions based on historical examples. The Versailles-Washington system was phenomenally short-lived and, arguably, the most ineffective of all. Therefore, examining the structure of this system remains of interest today, in order to prevent a similar situation from recurring in the future.

Ultimately, the fragility of the Versailles-Washington system found its practical confirmation in a series of international crises from 1920 to 1923, which then led to another global conflict of the 20th century – World War II.

Keywords: Versailles-Washington system, international relations, I World War , League of Nations, principles of peaceful settlement, Treaty of Versailles, Washington Conference.